

Til SKUP-prisen for 2011:

**Metoderapport:
”Informanter i
burka”**

Journalister:

Ole Reinert Omvik, NRK Marienlyst

Anders Sømme Hammer, frilansjournalist i Afghanistan

Tittel:

”Informanter i burka”

Publisert:

15. Januar 2011, NRK P2 kl. 10.03.

Nettartikkel:

www.nrk.no/programmer/radio/radiodokumentaren/1.7461910.

Adresse:

NRK Radiodokumentaren, 0340 Oslo

Kontaktpersoner:

Ole Reinert Omvik, telefon: 23 04 74 59 / 90 12 68 92

Anders Sømme Hammer, telefon: + 93 – 7 97 9782 16/+47- 90 83 45 25

Innledning

I Radiodokumentaren ”Informanter i burka” viser vi hvordan Forsvaret arbeider for å få afghanske kvinner til å opptre som informanter i Faryab-provinsen i Nord-Afghanistan. Utad har den norske regjeringen stadig understreket hvor viktig det er å styrke afghanske kvinners rettigheter, og delvis begrunnet den norske deltakelsen i krigen med ønsket om å hjelpe kvinnene. Radioprogrammet avdekker at Forsvarets etterretningsarbeid undergraver dette målet, og setter kvinnenenes liv i fare.

Da vi ble enige om å undersøke saken i februar 2010, eksisterte det svært lite forskningslitteratur som problematiserte det norske Forsvarets etterretningsarbeid rettet mot kvinner. Ingen medier hadde undersøkt konsekvenser av virksomheten. Vi delte arbeidet i to: Anders Sømme Hammer, frilansjournalist med base i Kabul, skulle på oppdrag fra Radiodokumentaren reise til Faryab og gå i gang med å gjøre research i felt. NRK-journalist Ole Reinert Omvik jobbet parallelt i Oslo med å skaffe innsyn i Forsvarets metoder for å rekruttere kvinnelige afghanske informanter. To måneder senere skulle begge møtes i Afghanistan for å gjøre opptak.

Mye av arbeidet med dette programmet har handlet om å få tilgang. Som to godt synlige hvite norske menn er det ikke lett å møte afghanske kvinner i konservative Faryab. Etterretningsarbeid er dessuten et sensitivt tema, spesielt i en pågående krig som den i Afghanistan. Men vi mente det ville være viktig å prøve å belyse temaet fordi det berører en rekke dilemmaer ved den norske krigføringen, og det var ikke gjort journalistikk på dette tidligere.

Målet med programmet var å få afghanske kvinners syn på soldatenes informasjonsinnhenting, og å oppnå kontakt med dem som faktisk opptrer som informanter for militæret.

Norsk hverdag, norsk konsensus

Det er 9. februar 2010, og den sedvanlig opplagte og kontante utenriksminister Jonas Gahr Støre er på bilradioen. Nå på direkten i Alltid Nyheter fra Stortingets talerstol der han redegjør for Afghanistan-strategien. Han nevner kvinnene, de afghanske kvinnene. Vi skal hjelpe dem sier han, og det norske Forsvaret skal stå i bresjen for dette arbeidet. En kobling jeg, Ole Reinert Omvik ikke skjønner noe av. Kanskje fordi jeg nylig har vært i Afghanistan sammen med frilansjournalisten Anders Sømme Hammer i forbindelse med en TV-dokumentar til NRK Brennpunkt, og sett og hørt hvor stor avstand det er mellom norske soldater og den afghanske

befolkning. Jeg har et klart inntrykk av at det finnes verken tillit eller innsikt i den andres verden. Hvordan skal da norske soldater hjelpe afghanske kvinner?

Hammer jobber selv med en artikkel til tidsskriftet Samtiden, der han problematiserer norske politikeres bruk av afghanske kvinner i den politiske retorikken for å legitimere krigen. Han har nylig vært til stede da en gråtende forsvarsminister Anne-Grete Strøm-Erichsen møtte kvinner i et fengsel i den afghanske byen Maimana. Møtet ble omtalt i en rekke norske medier der ministeren fortalte om den unike norske støtten til kvinnefengselet.

Støres fortelling utfordres verken fra folk i stortingssalen, eller når utenriksministeren beveger seg ut i vandrehallen til pressekorpsset etter redegjørelsen. En hjelpeorganisasjon har nylig slått fast at afghanske kvinner har det verst på kloden, og det er få, om noen som utfordrer regjeringens ønske om å hjelpe. Regjeringen står mer eller mindre fritt til å bestemme hvordan hjelpen skal foregå.

Humanitær hjelp eller Forsvarets hjelp til selvhjelp?

Vel fremme på jobb gjør jeg noen nettsøk på Støres handlingsplan, som er forankret i FN-resolusjon 1325. En resolusjon som på sitt akademiske vis sier at kvinner i krigsområder må få en stemme de og. Menn dominerer alle sider ved konflikten i dag, både ved fronten og ved forhandlingsbordet. Nå skal kvinnen hjelpes til å si sin mening om fredsløsningen. Et mål det er vanskelig å være uenig i, men resolusjonen sier lite om hvordan dette skal gjøres i praksis. Støre gir heller ingen oppskrift, men peker på Forsvaret. Jeg kontakter forskere med Afghanistan som spesialfelt. Særlig en setter meg på sporet av et mer konfliktfyllt bilde enn det Støre presenterte. Helge Lurås ved forskningsinstituttet NUPI sier følgende til meg i et intervju: ”Hjemme er det inntrykket at man gjør noe for kvinner i Afghanistan viktigere enn den faktiske gjennomføringen på bakken. For det handler om den forventningen som er i opinionen. Rett og slett for å opprettholde den offentlige støtten til misjonen i Afghanistan må man gjøre visse symbolske tiltak som viser at man tar hensyn til dette aspektet...men det å gjøre det på en veldig direkte måte, kan slå tilbake på kvinners posisjon i Afghanistan.”

Særlig det siste er en alvorlig påstand. Gjør Norge vondt verre samtidig som vi holder den humanitære fanen høyt hevet her hjemme? Lurås har en skarp analyse, men han har ikke forsket spesifikt på hvordan det norske forsvaret anvender 1325-resolusjonen i Afghanistan.

Jeg går i gang med nettsøk og finner et stort materiale som handler om FNs intensjoner ved 1325, om hvorfor og hvordan hjelpe kvinner i krig og konfliktområder. Kun en liten del av denne litteraturen handler om hvordan militære styrker forholder seg til 1325. En artikkel forteller om bakgrunnen for at det amerikanske militæret har en interesse i å få bedre kunnskap om

kvinner i krigs- og konfliktområder. Amerikanerne har selv erfart at kvinner i Irak skjulte bombelaster under sine heldekkende klær, som de så utløste i nærheten av soldatene. Dette førte til at amerikanerne begynte å lære opp soldater i hvordan fysisk undersøke en muslimsk kvinne i påsyn av deres menn. De lærte både opp egne mannlige soldater i hvordan nærme seg tildekkede kvinner, og de plasserte ut kvinnelige soldater ved kontrollposter som foretok kroppsvisitering. Målet var hele tiden egen sikkerhet, ikke humanitær hjelp til lokale kvinner. Jeg finner en rapport som omhandler norske soldaters måte å anvende 1325 på i Faryab:

(www.norad.no/_attachment/125246?download=true). Den er ført i pennen av militære og sivile forskere. Førstnevnte med base i NATOs hovedkvarter i Kabul, sistnevnte med tilknytning til norsk bistandsmiljø deriblant NORAD. Her, interessant nok, gjengis intervjuer med norske soldater som forteller de er usikre på hvordan de skal møte afghanske kvinner, på grunn av store kulturforskjeller. De anser kvinner for å være en del av den private sfære, og kviet seg for å oppsøke dem for å innhente informasjon om enten humanitære eller sikkerhetsrelaterte forhold. Rapporten konkluderer at norske soldater må trenes opp til bedre kulturell forståelse, og innsatsen for å få kontakt med afghanske kvinner må bedres.

Dette ble også historien norske medier her hjemme fortalte fra rapporten, da den kom ut. En historie som gikk igjen var at en skvadron skulle ha passert gjennom en landsby der soldatene observerte at en kvinne ble fysisk trakassert av sin mann, uten at soldatene grep inn. Frykten for å støte den mannsdominerte afghanske kulturen førte til at soldatene lot episoden passere. Forsvaret måtte beklage at deres unge menn ikke hadde nok kulturell forståelse og innsikt til å gripe inn i denne typen situasjoner. Norske soldater måtte i større grad reagere på klare brudd på menneskerettighetene var budskapet. Men ingen medier gikk videre på det noen av soldatene hadde uttalt i rapporten; nemlig faren for de afghanske kvinnene en slik kontakt kunne medføre. Målet om å hjelpe var igjen, uangripelig.

Hva vil kvinnene selv?

Jeg spør Hammer i Kabul for en vurdering. Han mener Forsvarets nye strategi overfor afghanske kvinner manglet det mest vesentlige: lokalbefolkningens egne synspunkter. Hva mener de afghanske kvinnene om å bli kontaktet av norske soldater? Vil de ha kontakt, og i tilfelle, hva er konsekvensene for dem som snakker med norske soldater. Skal vi gjøre noe på dette, sier Hammer, så må det være å få kvinnene i tale, aller helst afghanske kvinner som har snakket med det norske Forsvaret.

Redaktøren min, Vibeke Haug krever at en ting er på plass før vi går videre; dokumentasjon på hva Forsvaret faktisk er i gang med. Hun vil ikke ha en akademisk

antropologisk analyse av kvinner i Afghanistan, men en undersøkende radiodokumentar om hva Forsvaret gjør i dag, og hvilke konsekvenser det får for kvinnene.

Plutselig tilgang, men feil spor

I 2010 er det 10 års-jubileum for FN-resolusjon 1325, og forskere fra forskningsinstituttet PRIO inviterer svenske Margot Wahlstrøm, FNs nyutnevnte representant for overvåkning av kvinners situasjon i krigs- og konfliktområder til seminar i Oslo. Jeg drar for å høre hva som blir sagt, og eventuelt gjøre opptak. Wahlstrøm forteller sterke historier om at kvinner voldtas foran menn og barn, som en del av krigshandlingen flere steder på det afrikanske kontinent. Derfor må kvinner få beskyttelse sier Wahlstrøm, og ikke minst involveres i fredsarbeid. Alt i tråd med 1325.

Wahlstrøm nevner imidlertid ingenting om militærets måte å forholde seg til resolusjonen på. FNs øverste ansvarlige for kvinners sikkerhet i krigsområder burde vært den første til å adressere slike problemstillinger. Tvilen melder seg: har vi bommet på problemstilling, er ikke dette noe problem, eller er hun ikke kjent med vanskene lokale kvinner kan komme opp i hvis de har kontakt med utenlandske soldater.

Norske bistandsarbeidere og kvinneaktivister er aktive på møtet, likeledes uten å berøre problemstillingen. Likevel vekker særlig en person min interesse, men da av en annen grunn: en ung kvinne forteller hun står på reisefot til Afghanistan allerede dagen etter. Hun skal bli den nye bistandsrådgiveren for Utenriksdepartementet (UD) i den norske militærleiren i Maimana. Hun heter Toiko Tönisson Kleppe, og har bakgrunn som kvinneaktivist og utreder i Fokus, forum for kvinner og utvikling. Etter møtet spør jeg henne om et intervju før hun reiser, og så eventuelt møte henne igjen i Afghanistan. Bistandsrådgiverne er blant de få UD-medarbeiderne som jobber i leiren og Kleppe kan være en interessant person å følge for å belyse perspektivet Hammer skal gjøre research på ute i felt, de afghanske kvinnenenes situasjon. Kleppe sier ja på stedet, og vi avtaler å møtes mens hun pakker kofferten. Når vi sees igjen morgenen etter, er det første hun forteller at hun har ett forbehold: nå jobber hun for UD og må følge deres retningslinjer og policy. Egentlig helt logisk, men for vårt prosjekt, som tok sikte på å grave i hennes øverste sjefs politikk kunne dette bli vanskelig. Intervjuet i leiligheten ble også det siste.

Gjennombrudd

Det beste tipset som setter oss på sporet av hvordan Forsvaret jobber for å nærme seg afghanske kvinner kommer fra en norsk forsker med 1325 som spesialfelt. Han forteller at han nylig opplevde en spesiell amerikansk kvinne i aksjon på et seminar i regi av Forsvaret. Kvinnen var en US Marine, altså en av amerikanernes hardeste trente soldater, og snakket svært engasjert om

hvorfor og hvordan få kontakt med afghanske kvinner. Forskeren sendte over papirer fra seminaret, og jeg skjønnte ut i fra titlene i programmet at dette var relevant for oss. Kvinnen het Anita Carroll og viste seg å være hyret inn av det norske Forsvaret for å gjøre jobben Støre hadde bedt om; Å få soldatene til å anvende 1325 på bakken i Afghanistan. Carroll var med andre ord en sentral kilde.

Carroll svarer på e-post med uvanlig åpenhet til militæret å være, og oversender etter hvert en av sine Powerpoint-forelesninger som bakgrunn. Her fremkommer det et gjennomarbeidet system for hvordan norske soldater skal trenes opp i å oppnå kontakt med afghanske kvinner. Overraskende står det lite om det Støre snakket om; nemlig å gi afghanske kvinner en plass ved forhandlingsbordet. Isteden fokuserte Carroll på den praktiske biten: hvordan få tillit blant de afghanske kvinnene. Et arbeid som kan gi soldatene en viktig gevinst: etterretningsinformasjon. Det omtaler hun som ”added value”. Militærets kvinnearbeid, slik det kunne leses ut av presentasjonen handlet først og fremst om hjelp til selvhjelp.

Mens jeg søkte om tillatelse til å gjøre opptak på Krigskolen der Carroll foreleste, fortsatte jeg å lese rapporter som omhandler det som kalles sivil-militære-relasjoner. En rapport, som også fikk enkelte oppslag i norsk presse, går rett til sakens kjerne. Rapporten er utført av fire forskere med base i Afghanistan, og heter ”Afghan Hearts, Afghan Minds” (http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/Afghan_H_and_M_Exec_Summ_and_C_and_R.pdf). Ett av kapitlene tar for seg hvilke konsekvenser NATOs etterretningsarbeid har i den afghanske kultur. Forskerne intervjuer lokale afghanere i sørlige deler av Afghanistan, som forteller om alvorlige konsekvenser for dem som har vært i kontakt med NATO-styrker. De blir raskt sett på som spioner, og legitime mål for opprørere. Kvinner med sin lave posisjon i det afghanske samfunn er spesielt utsatt fremgikk det. Norsk presse omtaler imidlertid ikke dette kapittelet, men tar hovedpoenget fra rapporten, som er en kritikk av militærets blanding av sivile og militære mål.

Jeg sjekker CV-en til forskerne bak rapporten, og finner at lederen for undersøkelsen har hatt flere samarbeid med norske Christian Michelsens Institutt (CMI) i Bergen, og Fredsforskningsinstituttet PRIO i Oslo. I tillegg var rapporten bestilt av et stort antall europeiske NGO-er, altså ikke statlige organisasjoner som jobber i Afghanistan. I den store floraen av rapporter om Afghanistan, ga dette et solid inntrykk.

Jeg tar kontakt via e-post med forskerteamet og avtaler å møtes i Kabul.

Researchmetode i Faryab

Med skriftlig dokumentasjon på både amerikansk praksis og opplæring av norske offiserer tar redaktør Haug en beslutning om å sende Hammer til Faryab for å kartlegge hvordan norske soldater arbeider for å skaffe seg etterretningsinformasjon fra afghanske kvinner, og å finne kvinner som har møtt norske soldater, uten å utsette dem for fare. Vi diskuterer flere måter vi kunne løse dette på, den ene handlet om å få tilgang til Forsvaret og muligheten for å være med dem ut og treffe kvinner på den måten. Den andre handlet om å undersøke afghanske miljøer på egen hånd. Jeg jobbet opp mot Forsvaret i Oslo, mens Hammer satset alt på lokale kilder i Faryab.

Hammer skal etablere en base i et lokalt gjestehus i Maimana by, og reise rundt i byen og ut på landsbygden for å snakke med folk. Får han napp her, ville han forsøke å bli igjen hos en familie til eventuelt norske soldater dukket opp. Vi var enig om at Forsvaret ikke skulle vite hva Hammer drev med, fordi vi fryktet de ville stikke kjepper i hjulene for oss. Noe som for så vidt var helt logisk: Forsvaret ville ikke være tjent med at vi fikk kontakt og spurte ut deres kvinnelige informanter om noe som helst. Hammer skulle derfor jobbe uavhengig av Forsvaret mens han oppholdt seg i provinsen. Rent praktisk førte dette til at han ikke kunne fly med deres charter-fly mellom Kabul og Mazar-e-Sharif, men måtte ordne transport opp selv.

Norsk journalistikk i Faryab

På tross av at norske soldater har vært utplassert i den nordlige afghanske provinsen Faryab siden 2005, har norske journalister gjennomført lite uavhengig rapportering fra området. Krigen i Afghanistan er i hovedsak blitt dekket fra journalistenes skrivebord i Norge. Det store flertallet av journalistene som har reist til Faryab, har deltatt på turer som er arrangert av Forsvaret.

Journalistene har fortalt soldatenes historier. Den afghanske lokalbefolkningen har journalistene stort sett bare hatt kjappe, anstrengte møter med på patruljer med tungt bevæpnede soldater. I enkelte tilfeller har norske journalister reist ut fra leiren på egen hånd og inn til Maimana for å gjøre intervjuer med lokale folk uten forstyrrende soldater rundt seg, for så å returnere til den norske leiren der de har spist, sovet og blitt beskyttet av soldater.

Den samme sikkerhetssituasjonen har preget norske forskeres arbeid i Faryab. De uttaler seg nesten ukentlig om Afghanistan og situasjonen i provinsen, men de siste fem årene har bare et fåtall av dem så vidt satt sine føtter i Faryab. Også de har bortimot hele tiden vært omringet av soldater.

Det norske Forsvaret og det internasjonale militæret for øvrig har en annen forståelse av Afghanistan enn afghanere. Det er selvsagt, men burde også ha fått følger for journalistikken. Militæret åpner for intervjuer med journalister som en del av en nøye planlagt informasjonsstrategi. Situasjonsbeskrivelsene tar som regel form av optimistiske meldinger om at

de norske soldatene står på sivile afghaneres side i kampen mot opprørere: Nordmennenes gode planlegging, etiske vurderinger og bruk av makt skaper fred, og soldatene kan snart reise hjem. Talspersoner for militæret kvier seg ikke for å uttale seg på vegne av lokalbefolkningen, og det er sjelden menn, og enda sjeldnere kvinner fra Faryab har kommet til orde.

Det har dermed vært et stort underskudd på informasjon som kan hjelpe oss til å forstå hvordan folk lever og tenker i Faryab.

Research i Faryab april 2010

23. april 2010 kjører Hammer til Faryab. Han hadde sitt siste opphold her i januar og begynnelsen av februar samme år, og da var situasjonen mer spent enn under tidligere opphold. Framme i Faryab blir Hammer fortalt at opprørere nå går rundt rett utenfor Maimana om kveldene og holder prekener om at folk må støtte Taliban. Menn og kvinner som arbeider på jordene, passer på å komme seg hjem før det blir mørkt for da er det opprørerne som kontrollerer provinsen. Det har vært en markant økning i antall bomber som gjemmes på veiene. Det er mange advarsler om mulig forestående angrep. Og utviklingsorganisasjoner som ikke betaler skatt til Taliban, trues.

Hammer bruker den første tiden på å reise og snakke med faste kontakter i Faryab og så gå og kjøre videre til anbefalte personer. Som en del av den amerikanske presidenten Barack Obamas militære opptrapping i Afghanistan, ble 700 amerikanske soldater sendt til Faryab i begynnelsen av 2010. Amerikanere er opptatt av å gjøre seg synlig i terrenget og demonstrere våpenmakt. Hammer får høre om hvordan norske, amerikanske og afghanske soldater i over en måned har forsøkt å jage og drepe opprørere i det urolige området rundt Jalaierdalen som ligger nord for Maimana. Militæret som selv kaller dette en militæroperasjon, holder fortsatt på her i april. Samtidig er norske soldater på patruljer i og rundt det svært urolige Ghormach-distriktet i Sør-Faryab. Det oppstår alltid mye uro i provinsen i perioder soldatene kjører inn i opprørernes områder.

Underveis i diskusjonene om kvinner og etterretning dannes det et klart inntrykk av at antivestlige holdninger har spredd seg og nå er mer utbredt enn noen gang i Faryab. Noe av forklaringen kan være at opprørernes har økt i antall og styrke. Men mange flere enn dem som uttrykker sympati med Taliban, skildrer et sinne mot utlendingene. De kritiserer utlendingene for bare å krige og ikke hjelpe folk med å få mat, strøm, rent drikkevann og arbeid. Det er også mange konspirasjonsteorier i omløp om hvordan utenlandske soldater har kommet til provinsen for å stjele naturressurser fra afghanere. Hammer som har besøkt Faryab jevnlig siden 2006, må bruke mer tid enn tidligere på å forklare mennesker han treffer at han, i motsetning til nesten alle de andre utlendingene i provinsen, ikke arbeider for det internasjonale militæret.

Ett av mange spor

Hammer blir fortalt at en gruppe amerikanske kvinnelige soldater skal ha reist ut sammen med norske soldater til landsbyen Ateh Khan Khwajeh nord for Maimana i midten av mars. Dette var et ledd i det pågående forsøket på å drive opprørerne ut av Jalaierdalen. Soldatene skal ha opprettet et midlertidig feltsykehus for lokalbefolkningen, der de amerikanske kvinnene undersøkte og behandlet kvinner. Dette er en del av militærets kamp for å vinne hjerter og sinn, og kan gjøre det enklere å få etterretningsinformasjon. Initiativet er interessant for dokumentaren, men det gir ikke svar på hvordan norske soldater selv møter afghanske kvinner.

Det blir tidlig klart at det oppfattes som svært kontroversielt for kvinner å ha kontakt med utenlandske soldater i Faryab. Det viser seg derfor vanskelig å identifisere kvinner som har snakket med norske soldater. De vil ha liten interesse av å fortelle andre om det fordi de vil unngå at det oppstår et rykte om at de er spioner for utlendinger.

Hammer går gradvis fram. Han har tidligere blitt pågrepet av politiet i Faryab og truet med fengsling fordi han kjørte inn i et opprørskontrollert område, og han har opplevd at det lokale afghanske etterretningsvesenet har oppsøkt kontorer med utenlandske ansatte i Maimana og spurt om hvem den utenlandske mannen som reiser rundt i sivil og stiller spørsmål om sikkerhetssituasjonen, er.

Norske soldater har de foregående månedene vært i kraftige kamper ved Ateh Khan Khwajeh. Der drepte de et ukjent antall opprørere. Hammer treffer menn fra området, de er nervøse og forteller at opprørere går rundt ubevæpnet i sivile klær i periodene de ikke skyter på soldatene. Hammer skrinlegger en av ideene for dokumentaren: han anser det som for farlig å reise til Ateh Khan Khwajeh for å være hos en familie i området når soldatene dukker opp. Den norske frilansjournalisten Pål Refsdal hadde et halvt år tidligere utvist et imponerende mot da han tok med seg kamera for å følge opprørere i Kunar-provinsen i Øst-Afghanistan. Samtidig demonstrerte han hvor risikabelt slikt arbeid er da opprørerne avsluttet intervjuene og kidnappet Refsdal isteden.

Hammer har fått klare føringer fra NRK om at han ikke skulle utsette seg selv og tolker og sjåfører for samme fare. Og kidnappingsfaren er reell i Faryab. I løpet av 2010 blir minst fem utviklingsorganisasjoner som har prosjekter i provinsen, utsatt for kidnappinger. Kidnappingene får lite oppmerksomhet fordi organisasjonenes sikkerhetsrådgivere mener omtale vil redusere sjansene for å lykkes med forhandlinger om frigivelse.

Den utrygge sikkerhetssituasjonen er hovedårsaken til at andre norske redaksjoner ikke vil sende journalister ut i felt i Faryab uten at de blir beskyttet av soldater.

Et potensielt problem med det norske Forsvaret er deres ivrige presseoffiserer som stadig prøver å ha oversikt over hvilke saker norske journalister arbeider med. Flere av dem hopper mellom jobber i Forsvaret og VG, og skriver tilsynelatende like saker for begge arbeidsgivere. Det er fint for VG som prioriterer en soldatnær og patriotisk dekning av krigen, men dette skaper et dobbelt problem for journalister i felt: saker kan bli trenert hvis presseoffiserene får det for seg at de kan slå negativt ut for Forsvaret, og saker kan bli lekket til VG fordi de unge presseoffiserene ønsker å styre informasjonen og beholde et godt forhold til arbeidsgiveren. Etterretningsarbeid er noe av det mest sensitive i Afghanistan, og Hammer kontakter ikke Forsvaret i researchperioden for å unngå at de eventuelt prøver å skape problemer.

Hammer har snakket med aktivister og bistandsarbeidere i Kabul som arbeider spesifikt med å fremme kvinners rettigheter, men ingen av dem ser ut til å drive politisk arbeid av betydning i Faryab. De har ingen pågående prosjekter det er mulig å besøke, og kommer heller ikke med andre relevante tips for å få oversikt over hvordan militæret har kontakt med kvinner i provinsen. Faryab er sentralt i Norge fordi norske soldater er utplassert der, i Afghanistan anses det ikke som en spesielt viktig provins blant de 33 andre.

Faryab er konservativt og det er komplisert å møte kvinner utenfor Maimana der soldatene patruljerer. Som utenlandsk mann kan du ikke bare gå rundt og banke på dører og høre om du kan få snakke med kvinnene i huset. Det vil utvilsomt oppfattes som en provoserende og få dramatiske konsekvenser. I og med at etterretningsarbeid er så følsomt, fortsetter Hammer å gå forsiktig fram. Han legger om strategien og snakker med kvinner i Maimana som igjen snakker med kvinner i landsbyer rundt om i provinsen for å høre om de har hatt kontakt med soldater. Det tar dager og samtidig fortsetter den øvrige kartleggingen.

Åpenhet fra en overraskende kant

Etter noen ukers dialog får jeg til slutt lov å gjøre lydopptak av Carrolls foredrag ved Krigsskolen i Oslo. Ifølge ledelsen ved skolen var dette første gang de hadde tillatt slike opptak av militær undervisning av utenforstående journalister. Jeg sendte takknemlige tanker til amerikansk åpenhet, men det viste seg at Carroll selv hadde et ønske om å fortelle. I alle fall benyttet hun sjansen da opptaket gikk til å sende diverse stikk til regjeringen og andre om politisk tåkeleggingen av militærets praksis. Med 54 plettfriske uniformskledde unge menn foran seg leser Carroll opp FN-resolusjon 1325 med monoton stemme. Plutselig avbryter hun seg selv på bredt amerikansk: "Snoring check! Good to go, I got you through that one...no sleeping casualties, sweet!" Carroll kjenner sitt publikum: unge menn i 20 årene på full fart inn i en militær karriere. De skal bli krigere, ikke bistandsarbeidere, og om kort tid er mange av dem på plass i den norske

leiren i Maimana. Carroll ser mot meg på bakerste rad, mens hun fortsetter: ”This might get me into trouble, but I think someone working on the gender-perspective need to wake up. They need to remember their audience. Do their military homework and stop using civilian terminology to describe a gender perspective to military operators.” Beskjeden til Støre og co. er klar: 1325 må gjøres praktisk håndterbar for soldater på bakken. Akademisk prat om kvinners rettigheter og behov er lite anvendelig for soldater. De må vite konkret hva de skal gjøre ute i felt. Basta.

Så spør Carroll kadettene med ledende tone: hvorfor skal vi holde på med dette? Hva kan vi få ut av afghanske kvinner? En og annen kadett reiser seg, presenterer seg med tittel og navn, og forsøker å svare. Carroll får ikke det hun er ute etter, og kommer med løsningen selv: Intelligence! Etterretningsinformasjon om bomber, hvor opprørere gjemmer seg, våpenlagre. Carroll viser til egen erfaring fra Irak og Afghanistan, og forteller at kvinnene ofte er bedre etterretningsinformanter enn menn: de er nesten alle mødre og vil beskytte sine gutter og menn mot mistanker fra soldatene. Ved å gi etterretningsinformasjon om andre håper kvinnene at soldatene lar familien i fred. Kontrasten til Støres humanitære visjon, eller kanskje ”versjon”, ble bare større og større.

Hvordan de norske soldatene faktisk praktiserte sin nyvunne lærdom var ennå uklart. På dette tidspunkt, har også Hammer gjort interessante funn i Faryab.

Mullaen – opinionsdannerne i Faryab

Mullaene i Faryab er kjent for å være den sterkeste antivestlige grupperingen i provinsen i tillegg til opprørerne. Mullaene er anklaget for å ha stått bak både angrep på den norske leiren i Maimana i 2006 og 2007. Det første var en stor demonstrasjon mot de danske Muhammed-karikaturene som utviklet seg til et regelrett angrep på den norske militærleiren. Minst fire afghanske menn ble skutt. Det andre angrepet var en veibombe gjemt utenfor leiren som drepte en finsk soldat, og skadet tre andre fra leiren. Mullaene er også blant de mektigste opinionsdannerne i provinsen. De nyter stor anseelse og en stor del av befolkningen legger vekt på å følge deres råd og formaninger. Mullaene gir klare beskjeder hva de mener folk kan og ikke kan gjøre. Hvordan ser de på kontakt mellom utenlandske soldater og afghanske kvinner? For å forstå lokalsamfunnet og kvinnenes rolle er det også avgjørende å få innsikt i mullaenes perspektiver. Gjennom samtaler i Faryab blir Hammer stadig anbefalt å ta kontakt med ham som kalles sjefsmullaen. I Maimana går det historier om hvordan han har sagt nei til et tilbud fra noen uspesifiserte ”utlendinger” om å motta pengestøtte til den store moskeen som er under oppføring. Hammer forsøker å oppsøke sjefsmullaen, han er ikke på plass i moskeen sin. Hammer treffer ham isteden på gaten. Mullaen er veldig klar på at han verken vil la seg intervju eller snakke ytterligere med Hammer. Han

henviser Hammer videre til mulla Ghulam Nabe. Han er daglig leder for den store nye moskeen som bygges, og har i tillegg sin egen moske og der han driver en Koran-skole med rundt 40 studenter fra hele Faryab. Nabe er reservert i begynnelsen, men etter en time og tre-fire kopper med te begynner han å slappe av og å smile. Det viser seg at han har et ukentlig radioprogram på halvannen time hver fredag. Der ringer folk inn fra hele Faryab og stiller ham spørsmål om islam. Han forklarer at når noen for eksempel spør om hvilke rettigheter mannen og kvinnen har i et ekteskap, sier Nabe at mannen ikke skal slå kvinnen. Det går historier i Maimana om at mullaene har utstedt er dekret om at kvinner må slutte å oppføre seg uislamsk, og holde seg hjemmet, og altså ikke arbeide utendørs. Det blir også sagt at mullaene krever at bryllupslokalene i Maimana må stenge, og at bryllupene skal holdes hjemme. I og med at mullaene utviste betydelig skepsis, valgte Hammer å la være å stille detaljerte spørsmål om mulige kontroversielle temaer i researchfasen. Mullaenes sentrale stilling i lokalsamfunnet gjorde dem relevante for vår dokumentar, og mulla Nabe sa seg villig til å være med, under forutsetning om at han ikke ble avbildet. Han sier at det eneste som betyr noe for ham er at han får være med på å spre islams budskap.

Samtidig, mens Hammer fortsatte med sitt sivile spor i Faryab, gikk jeg inn i en dialog med Forsvaret.

Et mer åpent norsk forsvar?

Med en viss skepsis kontakter jeg informasjonsavdelingen på Jåttå utenfor Stavanger. Sist Hammer og jeg var i Maimana i Faryab-provinsen våren 2008 og filmet til Brennpunkt-dokumentaren "Hva gjør Norge i Afghanistan?", ble Hammer avvist i porten av den norske sjefen for leiren. De brøt en avtale der og da, mens TV-kameraet gikk, sannsynligvis fordi fokuset på dokumentaren hadde tatt en mer kritisk vending enn de hadde forutsett. Avvisningen tok seg dårlig ut på TV. Infofolkene var lite stolt av affæren, og lovet bot og bedring neste gang.

Når jeg kontakter Forsvaret nå er tonen i utgangspunktet mer medgjørlig enn to år tilbake. De norske utenlandsstyrkene har fått ny sjef, som har uttalt at han vil åpne mer opp for pressen. Informasjonsavdelingen gir meg direkte satellittlinje til mannen i leiren i Maimana, som har ansvaret for at de norske soldatene følge opp FN resolusjon 1325 om kvinner i krig og konfliktområder. Han heter Steinar Gulichsen, har majors rang, men viser seg egentlig å være sivilist. Gulichsen har et halvt års permisjon fra jobben som forsker ved FFI, Forsvarets Forskningsinstitutt, for blant annet å fungere som "gender adviser" i leiren. Kanskje derfor han fremstår som mer åpen enn det vi erfarte sist vi var i Maimana. Iallfall gir han over telefonen en kort og usminket analyse av 1325: "For soldatene handler det først og fremst om å samle

etterretning.” Jeg gikk ikke videre på dette der og da, og tenkte at neste gang jeg snakker med ham må jeg sitte overfor ham, i Afghanistan med mikrofonen på.

Fremgangsmåten er velkjent, blant annet etter at canadieren Johan Sawatski utdannet norske journalister i intervjueteknikk på 2000-tallet ved Institutt for journalistikk i Fredrikstad. Hans befaling var: hvis du jobber i radio eller TV og er avhengig av opptak: bruk aldri researchintervjuet til å bore i detaljer. Vent til opptakeren går. Elles risikerer du at intervjuobjektet enten trekker seg fordi detaljene var ubehagelige å gå inn i, eller vedkommende snakker seg tørr første gang, og leverer en kjedelig og uinspirert versjon neste gang. Gulichsens korte svar var nok til å argumentere overfor redaktøren om å få reise til Maimana.

Hammer jobber også etter det samme prinsipp. Hans mål er å finne potensielle kilder, som så forhåpentligvis skal åpne seg når jeg kommer og gjør selve intervjuene. Arbeidsdelingen ble bestemt ut i fra tekniske og profesjonelle grunner. Hammer hadde kontaktnettet og kunnskapen i felt, jeg hadde erfaring med radio.

Med gender adviser og major Steinar Gulichsens imøtekommende tone steg håpet om å få intervju ham og andre norske militære i Maimana, selv med et kritisk fokus. Jeg spurte om muligheten for å være med soldatene ut på oppdrag for å se hvordan de møter afghanske kvinner. Vi fikk vite at dette arbeidet ikke er veldig systematisert, og at det skjer mer sporadisk. Dessuten kan slikt arbeid være sensitivt fortalte presseoffiserene, noe Forsvaret ønsket å skjerme. Først og fremst for å sikre kvinnene som eventuelt ble kontaktet. Vi ble lovet at de skulle jobbe for å få oss ut på tur, men at det måtte avgjøres i leiren der og da, når oppdraget var definert og klarert. Vi fikk en følelse av at opplegget kunne ryke, akkurat som sist.

Begge tolket at faren for at Forsvaret ville si nei var stor. Vi la en plan B, som skulle medføre mye arbeid i felt: Å finne steder der norske soldater har møtt og snakket med afghanske kvinner, og dernest forsøkt å få kvinnene i tale. Med litt flaks får Hammer høre om nettopp en slik situasjon, under en bakgrunnssamtale med en kilde i Faryab.

Den dristige familien

Kilden er en person som reiser mye rundt i provinsen. Vedkommende forteller at militærkjøretøyer ofte står parkert utenfor huset til en familie i en landsby et stykke utenfor Maimana. Det kan tyde på at familien har en form for samarbeid med soldatene. Hammer får en veibeskrivelse og et telefonnummer. Mannen som tar telefonen er hyggelig og inviterer Hammer hjem til seg. Veien fram til landsbyen er kronglete, men det lar seg gjøre å komme fram med bil. Hammer treffer både mannen og kona. De er gjestfrie. Mannen synes det er uproblematisk å fortelle om hvordan han hatt besøk av britiske, norske og amerikanske soldater i årene etter at

Taliban ble tvunget fra makten. De snakker mye om sikkerhetssituasjonen i området, som mannen betegner som dårlig. Det er åpenbart farlig å være en informant, men mannen sier han er en litt vågal fyr, og at han har lyst til å gjøre noe for området sitt der de mangler det meste. Kona forteller at kvinnene i området har masse problemer, og hun vil gjerne forklare utlendingene hva de trenger i landsbyen. Hun sier at kvinnene er spesielt opptatt av helsetjenester og utbedring av veiene. Hammer får høre en lang og interessant historie om familien og området, men det blir raskt klart at det vil være for farlig å identifisere ekteparet selv om de selv er villige til å stå fram. De utenlandske soldatene holder til i godt beskyttede leirer og reiser bare ut i felt på korte besøk eller for å kjempe mot opprørere. Når soldatene forlater et område, er det opp sivilbefolkningen å beskytte seg selv så best de kan. Hammer gjør en avtale om å returnere til familien med en journalistkollega fra Norge om noen dager.

Fem kvinner fra landsbygden

Transporten ut til landsbygden er såpass krevende og risikabel, at Hammer og jeg blir enige om at øvrige møter med lokale afghanere bør foregå så nært gjestehuset som mulig. Hammer har kontakt med en hjelpearbeider som forteller at hun kan arrangere et møte med kvinner fra ulike landsbyer. Hun foreslår å holde møtet på sitt kontor, noe som vekker mindre oppsikt enn om man oppsøker kvinner i mer gjennomsiktede lokalsamfunn.

Det er vanskelig å gjøre avtaler i Afghanistan mer enn et par dager i forkant. Det er derfor lagt opp til at Hammer skal være i Faryab fram til jeg ankommer 4. mai 2010. På den måten er det enklest å sikre at de får møte igjen personene Hammer har møtt i researchperioden.

Hett i Afghanistan, hett i redaksjonen

På bakgrunn av gjennombruddet til Hammer, bestemmer redaktør Haug at jeg skal gjøre som planlagt: reise til Afghanistan og jobber videre sammen med Hammer der.

Men dagen før reisen skal skje smeller det kraftig i Afghanistan. Ni norske soldater blir skadd da de utsettes for et kraftig bakholdsangrep i Ghormach-distriktet sørvest for Maimana. Soldatene blir beskyttet med raketter og gevær og skyter tilbake. Kampene pågår i seks timer. To av soldatene får alvorlige skader, og den ene skal bare ha vært minutter fra døden da han kom fram til sykehuset i leiren i Maimana. Angrepet blir senere beskrevet som de hardeste kampene norske soldater har vært med i siden andre verdenskrig.

Haug får kalde føtter og kaller til hastemøte med andre sjefer i avdelingen. Spørsmålet er om angrepet vil skape så store spenninger i provinsen at det er uforsvarlig å gå i gang med opptak. Arbeidet ville innebærer en stor grad av transport på egenhånd, ut på den afghanske

landsbygden. Haug mener saken er mer vrien enn om vi skulle vært med på et embeddingsopplegg i regi av forsvaret. Haug kontakter UD, som sier det er utrygt å reise på egen hånd i Faryab, men vil ikke utstede noen anbefaling verken i den ene eller den andre retning. Dette måtte vi avgjøre selv.

Haug snakker med Hammer om forholdene, som argumenterer for at det er farligere å reise med soldatene enn å være ute på egen hånd. Soldatene er opprørernes fremste mål, ikke sivile mener han. Dessuten skulle vi ikke inn i Ghormach-distriktet, eller nærliggende områder. Hammer viste også til sine egne sikkerhetskilder i flere utviklingsorganisasjoner med kontakter på begge sider av konflikten, som han konfererer med hver gang han reiser ut. Hammer har selv tre års fartstid bak seg i Afghanistan og er trolig den nordmann med mest erfaring i landet nå.

Jeg ble rastløs og utålmodig av diskusjonene fordi jeg visste mye stod på spill. Hvis det hele ble utsatt kunne kildene Hammer holdt varme i Faryab trekke seg og alt arbeidet måtte gjøres på nytt, noe jeg visste ville bli vanskelig både av økonomiske og tidsmessige grunner. Jeg hadde nylig vært på sikkerhetskurs i England som en del av forberedelsene til turen der de gjentatte ganger understreket viktigheten av å ta ”kjølige vurderinger i en presset situasjon”. På kurset virket dette som en selvsagt ting, men nå, midt oppi det hele tok iveren etter å komme seg ut, styringen. Haug så, eller skjønnte antakelig situasjonen for hun fortsatte samtalene med andre sjefer og Hammer, uten meg.

Ut på ettermiddagen konkluderer Haug med at reisen kan gå som planlagt. Hun mener Hammers vurdering, sikkerhetsnett og opplegg i Afghanistan virker solid. Forutsetningen var at vi hver dag rapporterte tilbake til henne eller Snorre Tønseth, konsulenten for dokumentaren om hvor vi skulle. Helt i tråd med kjente norske fjellvettstradisjoner og sikkerhetsrutiner i NRK. Nyhetsavdelingen i NRK er også orientert om at vi har et team på vei. Morgenen etter setter jeg meg på et sivilt fly til Mazar-e-Sharif, nord i Afghanistan.

Under en mellomlanding i Tyskland ringer Dagsrevyen og spør om vi kan lage en lørdagsreportasje fra leiren i Maimana. Forsvaret nekter flere journalister adgang til leiren, på grunn av den kritiske situasjonen som er oppstått, og vi er de eneste som er lovet adgang. Hammer har kamera- og redigeringsutstyr med seg til Faryab, og vi sier ja. Det alvorlige angrepet på de norske styrkene satte også saken vi hadde researchet i to måneder på spissen: nemlig hvor mye vet norske soldater om dere fiender, hvor god etterretning har de, og hvor mye fokus kan de ha på kvinners rettigheter i en krigssone? Denne tilspissede situasjonen skulle komme til å prege opptakene med forsvaret de nærmeste dagene.

Opptakene

Når jeg ankommer Mazar-e-Sharif 4. mai, kjører Hammer og jeg rett til den norske militærleiren for å få avklart hva vi kan være med soldatene på ute i distriktet. Målet var å få være med et MOT-lag, et rekognoseringslag bestående av fem-seks mann i en åpen terrengbil, som samler etterretningsinformasjon.

Denne gangen åpner porten seg og vi slipper inn til sjefen i leiren Knut Fredheim. Han gjør det imidlertid raskt klart at MOT-lagene er utelukket. De driver med sensitivt arbeid, og ikke minst kjører de i åpne sårbare biler. Fredheim lover å sjekke om det er andre team vi kan være med i uken jeg skal være i Maimana. Vi returnerer til Hammers base i gjestehuset og rigger til avtaler og utstyr for tur til den vågale familien i landsbyen dagen etter.

Hammer har hyret inn en tolk og sjåfør med firehjulstrekker via folk han stoler på. Han har hørt historier der sjåfører kjører uvitende utlendinger til kidnappere, mot betaling. Derfor kan man ikke hoppe inn i en hvilken som helst drosje ute i gaten, men ordne alt via kjente. Vi setter oss baki, kler oss opp med afghansk kjerf, og unngår å møte folks blikk fra bilvinduet. Målet med turen er å få bekreftet at norske soldater har vært hos familien, og snakket med husets kvinner. Klarer vi dette, vil vi spørre dem om hvorfor de gjør det, og hvordan de ser på sin egen sikkerhetssituasjon.

Siden sist Hammer var her i researchperioden, er veien tatt av en brun gjørmete elv med over en meters vannføring. Firehjulstrekkeren har ingen sjanse å komme over, men vi møter en mann med hest som rir oss over. I det vi lukkes inn i husets hage, som er skjult bak høye murer, får vi bekreftet at familien har gode forbindelser med militæret. På plenen foran oss står det fem armerte jeeper fra det amerikanske militæret, og et tjuetalls soldater går rundt med familiemedlemmer. Kvinnene i huset snakker godt engelsk og spaserer rundt med soldatene så vel som mennene. En nesten uvirkelig scene, som ville vært utenkelig uten den høye muren som skjermet mot gaten. Opptakeren gikk, og jeg forsøker å nærme meg kvinnene for å få dem i tale. Men de skygger unna når de så utstyret. En datter i huset kom bort til meg å spør om jeg unngår å identifisere dem. Det bekreftet jeg, men de vil likevel ikke la se intervjuet. Isteden får jeg intervjuet amerikanernes sjef, som forteller at familien er spesiell i afghansk sammenheng, og at de bidrar med nyttige samtaler. Jeg spør han om hvordan de ivaretar familiens sikkerhet, og han mente deres tilstedeværelse i Afghanistan er å betrakte som en beskyttelse. Men hva skjer når dere kjører ut av porten her da? Nei, det er et dilemma svarer offiseren ærlig. På grunn av tidspres for å komme hjem før mørket falt på, måtte vi forlate besøket. Jeg spør faren i huset om hvorfor han gjør dette, og bekreftet det han hadde fortalt Hammer sist: hvis han kunne bidra med

informasjon til soldatene som kunne skape et bedre samfunn, var det verdt det, om det så innebære en risiko for ham.

Vi anonymiserte alle de afghanske stemmene betraktelig i dokumentaren, og unnlot å nevne stedsnavn der familien oppholdt seg.

Fem kvinner fra distriktet

Neste dag har Hammer en avtale som fører til visse diskusjoner oss i mellom. Vi skal treffe kvinnene hjelpearbeideren Hammer har avtalt skal komme til Maimana fra landsbyene rundt. Målet med møtet er å få høre hva afghanske kvinner tenker om de utenlandske soldatene, hvordan ser de på dem, hvor sannsynlig er det for dem å ha kontakt med disse, og i tilfelle, hvilke konsekvenser gir det for dem.

Jeg vil la opptakeren med den store, lodne mikrofonen gå hele veien fra gjestehuset til møtestedet, men Hammer stopper det hele. Han mener vi leder nysgjerrige til huset, som kan føre til rykteflom og problemer for kvinnene som da nettopp har ankommet før oss. Jeg mener min kollega overreagerer, men pakker likevel ned utstyret. Hammers frykt bekreftes imidlertid av hjelpearbeideren når vi ankommer, og hun ber oss om å holde avtalen som er gjort helt hemmelig, også overfor bistandsarbeidere og andre vi møter.

Det er fem lokale kvinner som møter oss i kontorene, overraskende nok uten slør over ansiktet. Mennene deres viser seg også å være til stede for å overvåke det hele. Kvinnene forteller ting som jeg tviler på noen afghanske kvinner har fortalt de norske soldatene til dags dato: de utenlandske soldatene er ikke troende muslimer og Allah forbyr dem å snakke med slike. Dessuten vil ryktene begynne å gå hvis de blir sett sammen med en soldat. Rykter som kan være farlige for dem. Dette gjelder først og fremst mannlige soldater, men også kvinnelige forteller de fem. Særlig hvis de møter i full uniform med gevær. Kvinnene avviste blankt at de noensinne hadde snakket med noen utenlandsk soldat.

Hjelpearbeideren som selv har bodd fem år i Faryab, utdyper etter intervjuet hvor alvorlig slik kontakt er. Kvinnene vi nettopp har møtt snakker aldri med fremmede menn ute. De snakker knapt med selgerne på markedet, og de er livredde for å bli sett på som støttespillere til soldatene.

Bange anelser blir bekreftet

Mens Hammer fortsatt kontakter potensielle kilder i Maimana, reiser jeg inn i militærleiren for å bo noen dager med soldatene. Et av målene var å få være med ut å se hvordan de jobbet overfor den afghanske befolkning. Men selv om den ene avdelingen etter den andre dro ut på forskjellige oppdrag, fikk jeg stadig beskjed fra presserådgiiverne i leiren om at oppdragene ikke passet eller

var for farlig, særlig nå etter den siste ukens angrep mot soldatene. Jeg fikk likevel en nagende mistanke om at de trenerte opplegget mitt på grunn av et for kritisk fokus. Mens jeg ventet på eventuell tur møtte jeg major Steinar Gulichsen, rådgiveren med kjønn som spesialfelt i leiren, som jeg hadde snakket med på satellitttelefon tidligere. Da jeg tok opp igjen hansken fra sist, svarte han utførlig om hvorfor soldatene først og fremst skal innhente etterretning fra kvinner: ”Jeg tror det er viktig å skille mellom hva det militære skal gjøre og hva resten av hva det internasjonale bidraget i Afghanistan skal gjøre. Det militære bidraget er primært en sikkerhetsleverandør, og vi har som hovedoppgave å skape sikkerhet (...) Vi må se hvor vi kan gjøre mest, og det er jo å komme i kontakt med kvinner, og få tilgang til mer informasjon.”

Sjefen i leiren Knut Fredheim var fortsatt sterkt preget av angrepet mot hans egne styrker under en uke i forveien, og understreket behovet for god etterretning. Han mente imidlertid at de ikke var veldig aktive med å oppsøke afghanske kvinner for å skaffe etterretningsinformasjon, men innrømmet at de hadde hatt gode erfaringer ved noen tilfeller når de brukte kvinnelige soldater:

”Vi har hatt med oss noen kvinner i fra ISAF i Mazar-e-Sharif, som er afghansk amerikanere, vi får ut ganske mye info som er interessant for oss fra disse kontaktene”. Omvik: ”Hvordan tror du de afghanske kvinnene ser på kontakt med norske soldater? Veldig positivt! Jeg holdt tale til 800 afghanske kvinner her i Maimana 8. mars. Veldig positivt. Det ble satt pris på, det har jeg fått høre etterpå.”

Fredheims uttalelse stod i sterk kontrast til det den neste kilden vi møtte sa om dette:

Mullaradio

Hammer mente at mullaen med radioprogrammet ville kunne gi et bilde for norske lyttere på hvor konservativt samfunnet faktisk er i Faryab. Et samfunn utenriksminister Støre mener norske soldater skal forsøke å gjøre mer likestilt.

Vi gjorde opptak av en av hans fredagssendinger, fikk dette oversatt simultant og intervjuet han etter sending for utdypninger. Synspunktene mullaen kom med på kvinnens stilling i samfunnet, viste hvor vanskelig Støres mål er. Han mente først og fremst at de måtte holde seg langt borte fra de vantro utlendingene, og at det ikke ville føre noe godt med seg om soldatene tok kontakt. På direkte spørsmål fra en lytter karakteriserte mullaen en kvinne som ikke dekker til ansiktet sitt for å være like mye verdt som en hund.

Åpne spørsmål gir uttelling

Fortsatt manglet vi et intervju med dem programmet omhandlet: nemlig en kvinnelig informant. Hammer hadde noen navn på blokken som han mente var interessante, men han hadde unnlatt å bore for mye i ømtålige spørsmål under researchen for ikke å skremme dem fra å stille opp senere. Han visste med andre ord ikke sikkert om de personene han hadde gjort avtale med var reelle informanter. Vi måtte lite på at slikt eventuelt kom frem i intervjuene.

Vi oppsøker først en kvinne som er både tøff og direkte i talen. Hun forsøker å bli valgt inn til provinsrådet, som igjen kan gi henne en plass i parlamentet i Kabul. Hun er dermed en offentlig person folk aksepterer at møter utlendinger, og vi trenger ikke utvise like stor diskresjon som sist. Intervjuet skal imidlertid vise seg å være et blindspor. Hun vil gjerne fortelle om hvor vanskelig det er i provinsen, og håper vi kan formidle behovet om mer penger til humanitære prosjekt. Hvorvidt politikeren hadde nære forbindelser til norske soldater fant vi aldri ut.

Den neste kvinnen vi møter har den samme tilnærmingen til oss, nemlig som budbringere til det norske folk om å sende mer penger. Men det er noe ved henne som vekker min nysgjerrighet under intervjuet. Hun er en eldre kvinne som ikke trenger å dekke seg til, forteller hun. Men, når hun reiser ut i distriktet tar hun på seg burka for ikke å vekke oppsikt. Jeg syns dette er litt spesielt og spør om hvorfor. Hun sier: ”Alle vil begynne å grave og spørre. Hvem er hun der. Men med slike klær er det ingen som vet hvem jeg er.” Plutselig ser jeg det hele levende foran meg. Hvis hun jeg står overfor er en etterretningsinformant, er burkaen den ideelle forkledning. Det finnes ikke noe bedre. Jeg fortsetter å spørre om hva hun vil oppnå med sine reiser? Så forteller hun sin historie: ”Når jeg reiser rundt i distriktet forteller folk meg hvem som er krigsherre i området. Og hvilke våpen han har. Hvis jeg er helt sikker på denne informasjonen, forteller jeg det til PRT-en (Provincial Reconstruction Team, omtalt i denne rapporten som den norske militærleiren i Maimana).” Kvinnen ønsker å være på godfot med de norske soldatene, for det kan gi henne støtte til bistandsprosjekt hun holder på med. Hvis hun deler informasjon, i lukkede møter med soldatene, kan det bedre sjansen for å få støtte ved neste korsvei. Når jeg spør henne om hvordan hun ser på sin egen sikkerhet sier hun: ”Hvis PRTen forsvinner, blir det et problem. Vi har dårlig politi her, så da vil jeg ikke føle meg trygg.”

Min kollega hadde ført meg rett til en av Forsvarets mangeårige informanter. Uten selv helt å vite det. Det som gjorde historien ekstra sterk, var bytteforholdet mellom informasjon og bistand. Rått parti, særlig når de norske soldatene nå har varslet sin avreise i 2014.

Kvinnens stemme ble på samme vis som familien på landsbygden forvridt til det ugjenkjennelige, via flere filtre som ikke kan reverseres med teknisk utstyr. Vi unnlott også å komme med opplysninger og detaljer rundt kvinnens arbeid og geografisk tilholdssted, for å gjøre

det umulig å spore henne. Vi måtte også ta diverse runder med vår faste tolk, som hadde simultanoversatt intervjuet, om ikke å nevne dette med et ord til noen.

I Kabul

Forskerteamet vi skal treffe i Kabul viser seg å være splittet. Den ene vi møter har skiftet arbeid siden sist, og jobber nå for amerikanske styrker i Sør-Afghanistan. Lederen for forskningsarbeidet bak rapporten, Mirwais Wardak er imidlertid fortsatt forsker ved det samme fredsforskningsinstituttet i Kabul.

Han mener problemstillingen vi har berørt i dette programmet handler om noe mer enn bare enkelte kvinners sikkerhet. Men hele den afghanske kvinnesakens nære fremtid. Han sier følgende: ”Kvinnene her har endelig fått en viss mulighet til å komme seg ut, gå på skole og til og med snakke litt med utlendinger. Men hvis lokalsamfunnet forstår at utlendingene bruker denne kontakten til å skaffe seg etterretningsinformasjon vil det undergrave friheten kvinnene har opparbeidet seg etter så mange år. Det vil være ødeleggende for hele arbeidet med å frigjøre kvinnen”.

Publisering og konsekvens

”Informanter i burka” ble sendt lørdag 15. januar i NRK P2, samme uken som Marie Amelie-saken sprakk her hjemme. Nyhetsopplagene fra radiodokumentaren ble satt på vent til over helgen. Her og Nå sendte en reportasje fra dokumentaren med forsvarsminister Grete Faremo i oppfølging mandagen og VGs Frithjof Jacobsen omtalte dokumentaren i en kommentar på side 2. tirsdag 18 januar: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=0550162011011841151907&serviceId=2>.

Danmarks radio laget en dansk versjon av sendingen, og sendte programmet i sin helhet med danske stemmer i mai.

Noen måneder senere kontakter en av mine forskerkontakter meg, og forteller hun har registrert en betydelig dreining i temaet fra forsvarers side. Hun hadde vært på et seminar med politisk rådgiver Kathrine Raadim i Forsvarsdepartementet, som fortalte at de nå endret opplæringen av 1325 blant norske soldater. Den skulle ikke handle om å rekruttere kvinnelige informanter mer. Årsaken til at Forsvaret hadde fortolket FN-resolusjonen slik var at det var lett å ty til for

militære, og dermed slippe å forholde seg til spørsmål om likestilling og kvinners rettigheter. Nå skulle de ha fokus på beskyttelse og deltakelse.

Jeg kontaktet Raadim for å høre hennes egen versjon av uttalelsen, og fikk følgende forklaring: det norske Forsvaret har fortolket 1325 for snevert.”Etterretning har vært lett å operasjonalisere. Nettopp for å kunne gripe til noe håndterbart, har det vært lett å ta til enkeltdeler, i stedet for å slite med å finne ut hva 1325 handler om på et bredt spekter. Vi skal ta innover oss den kritikken.”